

Türk Yapımı Dizilere Dair Psikososyal ve Kültürel İzlenimler
Doç. Dr. Ekmelel GEÇER

Türk Yapımı Dizilere Dair Psikososyal ve Kültürel İzlenimler

Doç. Dr. Ekmel GEÇER*

Türk dizilerinin ve bu diziler etrafında yürütülen tartışmaların anlaşılabilmesi için öncelikle Türk televizyonculuğunun tarihsel gelişimini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu bağlamda, TRT'nin 1968 yılında yayına başlamasıyla başlayan dönemi, Türk televizyonculuğunun ilk adımları olarak değerlendirebiliriz. 90'lı yıllarda özel televizyon kanallarının Türk toplumunun günlük yaşamına girmesiyle birlikte, renkli ekranların evlere yerleşmeye başlaması ve bunun sonucunda toplumsal, ailevi ve bireysel yaşam biçimlerinde (kültürel) değişimlerin ilk izlerinin görülmeye başladığı bir dönem ortaya çıkmıştır (Kaya & Kimter, 2022). Televizyon dizilerinin bu kültürel dönüşüm sürecindeki rolü özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle diğer televizyon programlarına da değinilse de diziler üzerine yapılan tartışmalar bu yazıda özellikle vurgulanmıştır. Türkiye'de televizyon seyretme alışkanlıklarının yüksek seviyelere ulaştığı 90'lı yıllardan itibaren, televizyon dizilerinin kültürel etkileşimleri, medyadaki temsilleri ve bu dizilere yönelik sosyal ve bilimsel eleştiriler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Türk toplumunun televizyon dizileriyle olan serüveni, ilk olarak pembe dizi formatındaki yapımlarla başlamıştır. Daha çok "Brezilya dizileri" dönemi olarak anılan bu dönemde elbette farklı ülkelerden yapımlar da televizyon ekranlarına yansıtılmıştır. 1977 yapımı Amerika dizisi "Kökler" ve 1976 yapımı Brezilya dizisi olan "Köle Isaura" gibi tarihi gerçeklere dayanan diziler, izleyicilerin ilgisini çekmiş ve bu tür dizilerin popülerliğini artırmıştır. TRT ekranlarında ancak 1980'lerin ortalarında yayınlanan bu dizilerle başlayan bu süreç daha uzun yapımların ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. *Yalan Rüzgârı* (ABD-1973), *Zenginler de Ağlar* (Meksika-1978), *Dallas* (ABD-1978), *Hayat Ağacı* (ABD-1989), ve *Yaban Gülü* (Meksika-1987) gibi diziler, Türk televizyonlarının önemli bir parçası hâline gelmiş ve bu yapımlar, sabahın erken saatlerinden akşam saatlerine kadar olan dizi izleme alışkanlıklarını pekiştirmiştir (Kanli, 2020; Ferrara, Duryea ve Chong, 2008). 1990'lı

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü, ekmel.gecer@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3367-2236

yıllarda, dizilerin akşam saatlerindeki topluca izlenmeleri, Türkiye'deki toplumsal yaşam kültürünün önemli bir göstergesi olmuştur. Bu dönemde yayınlanan diziler genellikle ezilmiş sınıfların ıstıraplarını ve zorluklarını konu edinmiş, bu sayede geniş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekmiştir. İzleyicilerin bu dizilerle yoğun bir özdeşleşme yaşaması dizilerin popülerliğini artırmış olabilir. İnsanlar, ekranlarda gördükleri kahramanlarla kendilerini özdeşleştirmiş, bu karakterlerin yaşadığı zorlukları kendi hayatlarına yansıtmışlardır (Geçer, 2022).

Ancak, özellikle son yıllarda yerli dizilerin çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte (*Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz-ATV*, *Diriliş Ertuğrul-TRT*, *Yalı Çapkını-Star TV*, *Sandık Kokusu>Show TV*, *Kirli Sepeti-NOW*) bu süreç yeni bir boyut kazanmıştır. Yeni dönem Türk dizilerinde toplumsal temsil daha güçlenmiştir. Böylece diziler toplumsal yaşamın farklı kesimlerine hitap eden senaryolarla izleyicilere ulaşmaktadır. Bu diziler, toplumun çeşitli kesimlerini ve onların yaşadığı zorlukları daha yakından yansıtarak, izleyicilerle daha güçlü bir bağ kurmaktadır (Ünür, 2013). Diziler aracılığıyla toplumun değişen dinamiklerine ve toplumsal gerçeklere dair daha derin ve etkili bir etkileşim sağlanmaktadır.

Türk televizyon dizileri; küresel ve yerel düzeyde yarattığı kültürel, sosyolojik ve psikolojik etkileri sebebiyle kapsamlı değerlendirmeyi hak etmektedir. Bu nedenle değerlendirmemizin odak noktalarından biri, sosyokültürel değişim ve psikoloji arasındaki karmaşık etkileşimlerdir. Türk yapımı dizilerin popüler kültür üzerindeki etkileri ve izleme davranışlarının psikolojik temelleri derinlemesine ele alınacaktır. Bu inceleme, dizilerin toplumsal ve kültürel boyutlardaki yansımalarını anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlayacak ve bu yapımların medya üzerindeki etkilerini daha iyi kavramamıza olanak tanıyacaktır. Ayrıca, Türk dizilerinin kültürel dönüşüm süreçlerindeki rolünü ve bu dizilerin medya temsillerinin toplumsal algılar üzerindeki etkilerini anlamak isteyen araştırmacılar için bu çalışma değerli bir kaynak oluşturacaktır.

Kültür Endüstrisi ve Dizi İçeriklerindeki Değişim

Son yıllarda televizyon dizilerinin artan popüleritesi ve toplumsal kültür üzerindeki etkisi, bu yapımların yalnızca eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal yaşamın bir parçası hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Diziler, gündelik yaşamdan (*Benim Güzel Ailem-TRT*) tarihe (*Kuruluş Osman-ATV*), aile içi ilişkilerden (*Gönül Dağı-TRT*) geleneksel/yöresel inançlara (*Bir Zamanlar Çukurova-ATV*), gruplar arası çatışmaya (*Çukur>Show TV*) ve psikolojik/psikiyatrik öğelere (*Camdaki Kız-Kanal D*) kadar geniş bir yelpazede mesajlar vermektedir. Bu diziler, çeşitli toplumsal temaları işleyerek, izleyicilere yalnızca eğlence değil, aynı zamanda de-

rinlemesine sosyal ve kültürel analizler sunmaktadır (Khan & Rohn, 2020). Bu kapsamda, dizilerin toplumsal kültüre olan etkileri ve oluşturdukları yeni kültürel çevreler, akademik alanda detaylı bir çözümleme gerektirmektedir. Dizilerin, sosyal normlar, bireysel psikoloji ve kültürel değerler üzerindeki etkileri, medya çalışmalarının ve kültürel analizlerin önemli bir konusu hâline gelmiştir. Televizyon dizileri, günümüz toplumlarının dinamiklerini anlamak ve bu dinamikleri akademik bir perspektiften incelemek için zengin bir veri kaynağı sunmaktadır. Bu nedenle dizilerin toplumsal ve kültürel etkilerini değerlendirmek, medya ve kültür araştırmalarında önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Görsel 1. *Gönül Dağı*, 5. Sezon, 2024

Televizyon dizilerinde işlenen konular genellikle benzer temalar etrafında şekillense de bu temalar son derece çeşitli ve yenilikçi bir şekilde ele alınmaktadır. Diziler, çoğu zaman benzer hikâye örgülerini takip etse de bu hikâyeler farklı açılarda ve özgün biçimlerde sunulmaktadır. Bu çeşitlilik, izleyicinin ilgisini sürekli olarak canlı tutmak ve her yeni bölümü merakla beklemesini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yapımlarda olay örgüsünün kurulmasında genellikle aşk, iş hayatı ve cemaat ilişkilerindeki gerilim ve çatışmalar önemli bir rol oynamaktadır. Aşk ilişkileri, iş dünyasında yaşanan rekabetler ve toplumsal gruplar arasındaki çatışmalar, dizilerin temel dinamiklerini oluşturur. Bu temalar üzerinden yürütülen hikâyeler, izleyicilere tanıdık gelen ama her seferinde farklı bir tat sunan anlatım biçimi sağlar. Ayrıca, dizilerin devamlılığını sağlamak ve izleyiciyi ekrana kitlemek için sıklıkla şiddet ve cinsellik unsurlarına yer verilmektedir. Bu unsurlar, dramatik etkileri artırarak izleyicilerin duygusal tepkilerini daha güçlü bir şekilde harekete geçirmeyi amaçlar (Sertbulut, 2023).

İlk dönemlerde Türk televizyon dizileri, büyük ölçüde Amerikan yapımlarının birer kopyası olarak hayata geçirilmiş ve bu süreçte belirli bir başarı elde etmiştir. Ancak, zamanla Türk dizileri, kendi özgün karakterlerini ve temalarını geliştirme konusunda önemli bir ivme kazanmışlardır. Yine de bu diziler “bir kültür dayatması” yapmaktan tamamen kaçınmamış; genellikle belirli kültürel ve toplumsal temaları içeren yapımlar olarak kendilerini göstermişlerdir (Kasap, Ağzitemiz, Kızıl, & Yıldırım, 2008). Ancak günümüz dizilerinin önemli özelliği, güncel hayata dair geniş bir yelpazede konuları işlemeleridir. Modern diziler, toplumsal olaylardan güncel tartışmalara kadar pek çok temayı senaryolarına dâhil ederek izleyicilere hem eğlenceli hem de düşündürücü bir deneyim sunar. Bu bağlamda, dizilerin son dönemlerde gösterdiği değişim de dikkat çekicidir. 2015 TRT yapımı olan “Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu” adlı dizide olduğu gibi özellikle, dini motifler veya yaşama dair öğelerin olay örgüsünde yer alması, toplumsal ve kültürel temaların işleyişine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yine Show TV’de yayınlanan “Kızılılık Şerbeti” ve ATV’de yayınlanan “Sen Anlat Karadeniz” dizilerinde olduğu gibi dini ritüel ve bilginin gündelik hayat kurgusu içinde verilmesi bu yapımlara derinlik katarak izleyicilere hem geleneksel hem de modern değerleri iç içe sunmakta, dizilerin “temsil” özelliğini artırmakta ve toplumsal normlar ve inançlarla ilgili yeni perspektifler sunmaktadır. Bu bağlamda, dizilerin aynı konu ve temaları sürekli yeniden bir çeşit şablon mantığıyla kullandığı yönünde yaklaşımlar olsa da dizilerin özellikle son dönemlerde işlediği konuların çeşitliliği, televizyon dizilerini sadece eğlence aracı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yansımaları olan önemli bir medya formu hâline getirmektedir. Böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde birçok farklı duygusal ve entelektüel deneyim sunarak, izleyicilerin hayatlarına ve düşünce dünyalarına katkıda bulunmaktadır.

Türk dizileri, genellikle belirli toplumsal sorunlara odaklanarak, bu sorunları anlatan senaryolarla izleyicilere sunulmaktadır. Yönetmenler, dizilerinde günlük hayatın gerçeklerine uygun unsurları, örneğin entrika içeren hikâyeleri (*Aldatmak*-ATV) ya da şiddet olaylarını (*Arka Sokaklar*-Kanal D) tüm ayrıntılarıyla göstermekte bir sakınca görmemektedirler. Bu unsurlar, izleyicilere tanıdık gelen ve onların yaşam deneyimleriyle örtüşen detaylar sunarak dizilerin gerçeklik hissini güçlendirmektedir. Zira dizilerin olay örgüleri, karakterleri ve işledikleri temalar, genellikle gündelik olaylardan ve toplumsal dinamiklerden beslenir. Bu ortak referanslar, izleyiciler üzerinde oldukça güçlü bir etki yaratmaktadır. Örneğin, sadece Türkiye’de değil Latin Amerika ülkelerinde dahi bazı aileler çocuklarına dizilerdeki karakterlerin isimlerini verirken (Şehrazat, Kerim, Devran), iş yeri sahipleri ofisleri için dizilerdeki mekânların isimlerini kullanabilmektedirler (İkinci Bahar Dürümcüsü, Papatyam Köftecisi).

Bu durum, dizi karakterlerinin gerçek yaşamla iç içe geçmesini ve izleyicilerin bu karakterlerle güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır.

Dizilerin popüler kültür üzerindeki etkisi derin ve kalıcı bir nitelik taşımaktadır. Gerçek anne babaların, gerçek iyilerin yerini sahte karakterlerle değiştirildiği algısı, izleyici üzerinde zamanla kolay kolay silinmeyecek bir etki bırakabilmektedir. Dizilerin yapısında şiddet, vazgeçilmez bir popüler kültür ögesi olarak yer alır. Şiddet, genellikle çatışmanın sürekli olarak yeniden oluşturulması ve bu yolla izleyicinin diziye olan bağlılığının artırılması amacıyla kullanılır. Haber programları, reality showlar, magazin programları ve talk showlar gibi diğer televizyon programları da sıklıkla şiddet içerir ve bu durum dizilerin heyecanını artırır, onları daha çekici ve izlenir kılar. Şiddetin bu kadar yaygın olması, televizyon programlarının izleyicilere sunduğu dramayı ve heyecanı pekiştirmekle kalmaz, aynı zamanda izleyicilerin medyaya olan ilgisini ve bağlılığını artırır. Televizyon dizilerinde şiddetin bu kadar fazla yer alması, bazen dizilerin inandırıcılığını zayıflatabilir ve bu durum, izleyiciler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Dizilerin fragmanlarında dahi “nefret” ve “gözyaşı” gibi kelimelerin öne çıkarılması, şiddetin izleyiciler üzerindeki etkisini ve bağımlılık yaratan doğasını yansıtır. Bu tür temalar, dizilerin çekiciliğini artırırken, aynı zamanda izleyicilerin psikolojik etkileşimini de gözler önüne serer. Aynı zamanda, dizilerin izleyicinin yaşamına ve düşünce dünyasına olan etkisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Türk dizileri, toplumsal ve kültürel referanslarıyla sadece eğlence sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyicilerin günlük yaşamlarına entegre olan ve onları etkileyen birer kültürel fenomen olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Bir Boş Zaman Uğraşısı Olarak Diziler

Günümüzde, boş zamanların endüstriyel bir meta hâline geldiği ve eğlenmenin giderek bir rutin hâline dönüştüğü gerçeğini ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Postman, 2020; Cook, 1996; Oakley ve O’Connor, 2015). Bu çalışmalar, boş zamanların planlanması ve değerlendirilmesinin giderek daha sistematik ve endüstriyel bir yaklaşımla ele alındığını vurgulamaktadır. Eğlence sektörü, bu bağlamda sürekli yenilenen ve standartlaşmış televizyon programlarıyla geniş bir izleyici kitlesine hitap etmektedir. Televizyon ve internet platformları (BluTV, Exxen, Netflix, tabii vb.) programları arasında, özellikle diziler öne çıkan bir konumda yer almaktadır. Diziler, yalnızca en çok ilgi gören program türlerinden biri değil, aynı zamanda boş zamanların değerlendirilmesinde merkezi bir rol oynamakta ve sürekli olarak yenilenen içerikleri ve çeşitlenen konuları ile izleyicilere

re hitap etmekte, eğlence anlayışını dinamik ve güncel tutmaktadır (Asa, 2021; Kole, Aicha, Bennani ve Fatine, 2021).

Televizyon dizileri ve bir anlamda Instagram, X ve TikTok gibi sosyal medya platformlarından yayınlanan video-hikâyeler bu endüstriyel eğlence sürecinin önemli bir parçası olarak, izleyicilerin boş zamanlarını geçirme biçimlerini belirlemekte ve bu süreç içinde onların yaşam biçimlerine, kültürel değerlerine ve toplumsal normlarına dair önemli bir etki yaratmaktadır. Diziler ve hikâyeler bu çerçevede, izleyicilere hem eğlenceli hem de duygusal olarak tatmin edici bir deneyim sunarken, aynı zamanda toplumun çeşitli yönlerini de yansıtmakta ve tartışma konularını gündeme getirmektedir. Öte yandan dizilerin sürekli yenilenen içerikleri ve standartlaştırılmış yapıları, onları sadece eğlence değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir fenomen hâline getirmektedir. Bu yapımların sunduğu hikâyeler ve karakterler, izleyicilerin, her zaman “değerli” olmasa da boş zamanlarını daha anlamlı ve tatmin edici bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanımaktadır.

Televizyon dizileri, diğer televizyon programları gibi, izleyici tarafından onaylanıp onaylanmadığına bağlı olarak üretim ve devamlılık sürecinde kritik bir rol oynar. Dizilerin devam edip etmeyeceği, büyük ölçüde izleyici kitlesinin beğenisine ve izlenme oranlarına bağlıdır. Bu bağlamda dizilerin üretim süreci ve sürdürülebilirliği, endüstrinin belirli bir kâr sağlama potansiyeline ve geniş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekme yeteneğine dayanır. Beğenin temel ölçütü, izlenme oranlarıdır; yüksek izlenme oranları, dizilerin başarılı olduğunu ve devam ettirilmesi gerektiğini gösterir. Tam da bu nedenle günümüzde hem sosyal medya için hem de geleneksel formlar için, medyanın ürettiği temel meta biçiminin izleyici olduğu ve izleyicilerin medya endüstrisi tarafından reklam verenlere “satıldığı” görüşü öne sürülmüştür. Netflix’in sosyal medya platformlarının işleyişini ve kullanıcıların bu mecralarla olan ilişkisini anlatan “*Sosyal İkiem*” adlı belgeselinde geçen, “Ürüne para ödemiyorsanız ürün sizsiniz.” ifadesi bu satış ilişkisini doğrular niteliktedir. Bu perspektif, izleyici kitlesinin medya endüstrisi için bir değer taşıdığını ve bu değer üzerinden ekonomik kazanç sağlandığını vurgular. Özeldir televizyon dizileri, izleyici kitlesinin bu ekonomik dinamiğin merkezinde yer aldığını gösteren somut örneklerden biridir (Dunleavy, 2017).

İzleme Davranışının Psikolojik Altyapısı

Televizyon dizilerinin izleyicilere keyif verme nedenleri, genellikle bireylerin kendilerini dizinin içine kaptırarak günlük yaşamın karmaşasından kaçabilmeleri ve dizilerdeki karakterlerle kendi yaşamlarında sıkça karşılaşabilmeleriyle açıklan-

nabilir. Bu diziler, izleyicilere bir kaçış yolu sunarak, onların günlük telaşlardan uzaklaşmasını sağlar ve dizilerdeki karakterlerle özdeşleşmelerine imkân tanır (Arriaga, Alexandre, Postolache ve Fonseca, 2020; Kubrak, 2020). Onlar dizilerde gördükleri olaylarla ve karakterlerle kendi yaşamları arasında bağlantılar kurarak kendilerini dizinin bir parçası gibi hissedebilirler. Bir diziyi izlenir kılmanın yollarından biri, izleyicilere belki de günlük hayatlarında karşılaşmadıkları ama duymuş oldukları olayların ve ilişkilerin ekranlarda dramatize edilmesidir. İzleyiciler, genellikle kendi yaşamlarında hafif ya da ağır bunalımlarla karşılaşmış veya bu tür durumları başkalarından dinlemişlerdir. Diziler, bu tür olayları dramatize ederek izleyicilere tanıdık gelen ancak yüzleşmedikleri durumları gösterir. Bu, insanların gözlerinde bir cazibe yaratır; adeta “görülmesi imkânsız olanı” görme, “alt edilemeyecek olanı” alt etme fırsatı sunar.

Ancak bu yapımlardaki olay örgüleri, izleyicilerinin sadece vakit geçirmelerini sağlamaz; aynı zamanda onları dizilerden gelen mesajlara boyun eğmek durumunda bırakabilir, izleyicileri pasifleştirebilir. Bu mesajlar, izleyicilerin bilinçaltında etkili olabilir ve onların değer yargılarını, toplumsal normlarını etkileyebilir. Mesela, dizilerin sunduğu kolay yoldan para kazanma, istediğine ulaşma ve zengin olma hayali, izleyiciler için cazip bir hedef hâline gelmiş ve bu unsurlar dizilerin popülerliğini artırmıştır. Bu tür idealler, dizilerin izleyicileri kendine çekici kılmasına katkıda bulunur (Annese, 2009).

Bunun yanı sıra, diziler, izleyicilere kendi sorunlarına çözüm bulma yolları da sunar. Her ne kadar gerçek hayat dizilerdeki kadar sansasyonel ve dramatik olmasa da diziler bireylere toplumsal ve duygusal sorunları kendi çabalarıyla ve doğru bilgiyle çözebilecekleri konusunda bir perspektif kazandırır. İzleyicilere, günlük hayatta karşılaşabilecekleri ırk ayrımcılığı, suçlunun yakalanması, hukuki yollara başvurma gibi konular hakkında bilgi sunar ve bu konularda nasıl hareket edebilecekleri konusunda fikir verir.

Ayrıca diziler, aşırı lüks tüketimi teşvik ettiği düşünülse de pratik yaşam bilgileri konusunda da izleyicilere bilgi sunabilirler. Örneğin ev kurma, bahçe düzenleme, dekorasyon ve aksesuar seçimleri gibi konularda izleyicilere rehberlik edebilir. Bu tür bilgiler, izleyicilerin şehir yaşamının gereksinimlerine uyum sağlamalarına ve kendi yaşam alanlarını güzelleştirmelerine yardımcı olabilir. Bu yönüyle diziler, yalnızca eğlence sunmakla kalmaz, aynı zamanda izleyicilere günlük yaşamları için pratik bilgiler ve çözümler de sunar. Bu nedenle diziler hem duygusal hem de pratik düzeyde izleyicilerin yaşamlarına önemli katkılarda bulunabilir.

Televizyon dizileri ve diğer programlar aracılığıyla izleyicilere çeşitli yaşam modelleri sunulmakta veya dolaylı yoldan dayatılmaktadır. Bu modeller, toplumsal normlar, bireysel değerler ve davranış kalıpları üzerinde etkili olabilir. Özellikle çocuklar ve gençler, bu medya içeriklerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Çocuklar, özellikle ergenlik dönemine girmeden önce, kendilerine rol model olacak figürleri arama eğilimindedir. Bu modelleme biçimi, izleyicinin kendisini televizyon karakteriyle özdeşleştirmesi, yani “parasosyal etkileşim” olarak (*parasocial interaction*) isimlendirilir. Bu arayış, bireylerin psikolojik ve sosyal gelişimlerinin doğal bir parçasıdır ve bu ihtiyaç her bireyde belirli bir düzeyde varlığını sürdürür (Zaheer, 2019).

Bu nedenle çocuklar ve özellikle ailelerinden yeterli ilgi ve sevgi göremeyenler, dizi karakterlerinden, sosyal medya fenomenlerinden daha fazla etkilenebilir. Medyada sunulan karakterler ve yaşam biçimleri, bu çocuklar için idealize edilen örnekler hâline gelebilir. Bu durum, onların kendi kimliklerini oluşturma süreçlerinde, sosyal değerleri ve davranışları öğrenme aşamasında önemli bir etken olabilir. On bir yaşından yirmi yaşına kadar olan gençler, toplumsal nitelikler kazanma ve kişisel kimliklerini oluşturma aşamasındadır. Bu dönemde sunulan medya rolleri ve modeller, gençler üzerinde belirgin bir etki bırakabilir. Medya tarafından sunulan figürler, gençlerin kendilerini tanımlama ve toplumsal normlarla uyum sağlama süreçlerinde önemli bir rol oynar (Jarzyna, 2021). Televizyon, bu bağlamda, gençlerin arayışlarına uygun, “yıldızı parlayan” figürleri kısa sürede sunarak onların ilgisini çekebilir. Ancak, bu figürlerin popülaritesi genellikle geçici olabilir ve “yıldız” bir süre sonra medyanın radarından kaybolabilir. Bu durumda bir “parasosyal ayrılık” (*parasocial breakup*) gerçekleşse de yas süreci devam eder ve televizyon karakteri ya da sosyal medya fenomeninin etkisi uzun süre kalıcı olabilir (Gregg, 2018). Bu kişilikler ve modeller, gençlerin düşünce biçimlerini, değerlerini ve yaşam tarzlarını şekillendirebilir. Bu nedenle medya içeriklerinin gençler üzerindeki etkileri dikkatle ele alınmalı ve bu içeriklerin sunduğu rol modellerin, gençlerin gelişim süreçleri üzerindeki potansiyel etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Öte yandan, sosyal medya fenomenleri ve diğer televizyon karakterleriyle birlikte dizilerdeki olay örgüleri bir anlamda bağımlılık yaratmaktadır. Bu bağımlılık, sosyal medya kullanıcısının uzun süre telefon ekranını kaydırmasına (*sonsuz kaydırma-infinite scrolling*) neden olmakta ya da onu televizyon görüntüsüne saatlerce maruz bırakmaktadır. Son yıllarda, dizilerin peş peşe izlenmesi olarak tanımlanan ve “binge-watching” olarak bilinen davranışın artışı, bireylerin kontrol kaybı ve bu alışkanlığın olumsuz etkileri bilimsel tartışmaların merkezine oturmuştur. Binge-watching, kişilerin iki bölümden fazla diziyi arka arkaya izlemeye devam etme-

si anlamına gelir ve bu durum çeşitli sağlık ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle bu davranışın neden olduğu uzun vadeli sağlık sorunları arasında sorumluluk alma zorlukları, yorgunluk, uyku bozuklukları, hareketsizlik, sosyal etkileşim eksikliği ve sağlıksız beslenme gibi problemler bulunmaktadır ve bu konular akademik çalışmalarda sıkça ele alınmaktadır (Kendall, 2021).

Bu davranışın artışı birçok araştırmaya konu olmuş ve bu çalışmalar, sürekli televizyon izleme veya diğer medya içeriklerinin tüketiminin hem anlamlı hem de sorunlu nedenler taşıyabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla medya tüketiminin ardındaki motivasyonları anlamak için kapsamlı değerlendirmelerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bazı araştırmacılar, binge-watching'in madde bağımlılığı gibi bir bağımlılık belirtisi olabileceğini öne sürmektedir. Bu davranışa sıkça başvuran bireyler, duygusal ve davranışsal kontrol kaybı yaşamakta, zaman planlamasında güçlük çekmekte ve bağımlılık benzeri özellikler göstermektedir. İzleme yapmadıklarında önemli bir yoksunluk hissi yaşamakta ve kendilerini daha önemli bir aktivite ile meşgul etme çabalarında başarısız olmaktadır. Sürekli ve durmaksızın izleme sonucu ortaya çıkan bağımlılık semptomları arasında düzensiz uyku düzeni, yeme bozuklukları, sosyal ilişkilerde azalma ve geleceğe yönelik planlama yapmada isteksizlik bulunmaktadır. Bu nedenle binge-watching davranışı video/bilgisayar oyunları ve kumar bağımlılığı gibi ele alınmakta ve bu tür davranışlar genellikle diğer gündelik görevlerin önüne geçmektedir. Ayrıca, bu durum dürtüsel davranışlar ve kontrolü zor tutumların gelişimine neden olabilmektedir (Widdicks, Ramy, Bates, Friday, & Hazas, 2022).

Tikanırcasına izleme davranışı, aşırı yeme ve içme bozukluklarındaki aşırı tüketimle benzer rahatsızlıklar oluşturduğu belirtilmektedir. Art arda izleme, planlı bir davranış gibi görünse de bireylerin bu davranışa karşı koymakta zorlandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, plansız bir şekilde peş peşe izleme eyleminin pişmanlık ve ruh sağlığı kaygılarına yol açabileceğini göstermektedir. Duygu, bilişsel ve yürütme etkileşimi teorisi çerçevesinde, art arda izlemenin bireyleri internetin sorunlu kullanım alanına çektiği ve işlevsiz bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirildiği öne sürülmektedir. Özellikle stresle başa çıkmak amacıyla yapılan aşırı internet kullanımı veya kumar gibi aktivitelerle benzer şekilde, binge-watching de bir tür gerçeklerden kaçma motivasyonu olarak değerlendirilmektedir (Pilipets, 2019).

Binge-watching, aşırı tüketim davranışlarının bir formu olarak değerlendirilmekte ve bu tür bir davranışın, bir kaçış sendromu olarak ele alındığına dair ampirik literatürde çeşitli öneriler bulunmaktadır. Medya kullanımının zaman harcama ve negatif duygulardan kaçma amacıyla yapıldığında, bu davranışın depresif semptomlarla ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir. Sung ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği çalışmada,

18-29 yaş grubundaki genç yetişkinlerin yalnız ve depresif hissettiklerinde art arda TV dizilerini izleyerek olumsuz duygulardan kaçma eğiliminde oldukları bulunmuştur. Bu durum, medya içeriklerinin, özellikle de TV dizilerinin, duygusal kaçış aracı olarak kullanıldığını göstermektedir (Sung, Kang, & Lee, 2018).

Steins-Loeber ve diğer araştırmacıların (2020) yürüttüğü bir diğer çalışmada ise depresif semptomların şiddeti arttıkça bireylerin negatif duygulardan kaçmak ve dikkatlerini dağıtmak amacıyla binge-watching davranışına yöneldikleri tespit edilmiştir. Bu davranışın, bireylerde görev ihmaline ve sosyal sorunlara yol açtığı gözlemlenmiştir (Steins-Loeber, Reiter, Averbek, Harbarth, & Brand, 2020). Sonuç olarak bu tür bir davranış, bireyleri kısır bir döngüye sokarak yaşanan olumsuz deneyimlerin ve kişilerarası problemlerinin daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Tikanırcasına izlemenin, sürekli ve aşırı şekilde uygulanması, bireylerin kendilerini bu davranışa kaptırmasına ve bunun sonucunda ruh sağlıkları üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, binge-watching'in bir kaçış mekanizması olarak işlev gördüğü ve bu davranışın, kişisel ve sosyal düzeyde çeşitli sorunlara yol açtığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir davranışın etkilerini ele almak ve bu kısır döngüden çıkmak için kapsamlı ve etkili stratejilerin geliştirilmesi önemlidir (Göktaş & Geçer, 2023).

Sonuç

Bu değerlendirme yazısında, Türkiye'de üretilen dizilerin sosyokültürel etkileri incelenmekte ve bu dizilerin toplumsal bağlamda nasıl bir yansıma oluşturduğunu değerlendirilmektedir. Türk dizileri, hedef kitleleri, reyting oranları ve televizyon kurguları göz önüne alındığında, kendi içlerinden çıktıkları toplumun kültürel ve sosyal öğelerini yansıtmaktadır. Bu dizilerde, izleyicinin ilgisini çekmek için genellikle aşk teması altında ikili ilişkilerdeki entrikalar ve çatışmalar ön planda tutulmaktadır. Ancak, son yıllarda özellikle dizilerin ciddi bir ekonomik sektör hâline gelmesiyle birlikte, 1990'ların ilk örneklerinden farklı olarak, diziler toplumsal yaşam biçimlerini ve toplumsal çeşitliliği daha gerçekçi ve kapsamlı bir şekilde yansıtmaya eğilimindedir.

Bu değişim, bir yandan televizyon ve medya üretiminin toplumsal değişimle yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Medya içeriklerinin toplumsal dinamikleri yansıtmaları, toplumsal değişimin ve çeşitliliğin medya üretimine nasıl entegre edildiğini anlamak açısından önemlidir. Ancak, medya üretiminin esasen reyting odaklı olduğu, yani izleyiciyi çekme ve izlenme oranlarını artırma amacı güttüğü gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Çeşitli nedenlerle oluşturulan sansür uygulamaları ve/veya medya organizasyonlarının kendi dinamikleri nedeniyle, toplumsal

dinamiklerin ne ölçüde dikkate alındığı ve toplumsal grupların medyadaki temsillerinin ne denli başarılı olduğu konusunda bir tereddüt söz konusudur.

Öte yandan, Türk dizilerinin Balkanlar'dan Latin Amerika'ya kadar birçok farklı ülkede yayınlanması, Türkiye'nin uluslararası itibarı üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Bu diziler, Türkiye'nin halkla ilişkiler ve reklamcılık alanında bilinirliğini artırarak, ülkenin uluslararası arenadaki imajına katkıda bulunmuştur. Bu durum, Türk dizilerinin uluslararası medya pazarında nasıl bir yer edindiğini ve Türkiye'nin küresel kültürel etkisini nasıl güçlendirdiğini göstermektedir.

Türk dizileri, artan izleme oranları ve uluslararası etkilerine rağmen (Kasap, Ağzitemiz, Kızıl, & Yıldırım, 2008), özellikle muhafazakâr araştırmacılar ve kurumlar tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştiriler genellikle dizilerin toplumsal yapıyı bozduğu, aile ilişkilerine zarar verdiği ve kültürel değerleri zayıflattığına odaklanmaktadır (Yeni Şafak, 2017; Uçar, 2021; Koçyiğit, 2019). Ancak, Türkiye'nin medya üretimindeki gelişmeler ve üretkenlikleri dikkate alındığında, bu dizilere yönelik takdirin neredeyse hiç görülmemesi, bir çelişki oluşturur. Dizilerde aile yapılarının korunmasına dair görüntülerin ve arkadaşlığın, merhamet ve yardımseverlik gibi duyguların temsili bu olumlu değişimin göstergelerindedir. Bu nedenle Türk dizilerinin sadece toplumsal yapıyı bozucu unsurlar olarak değerlendirilmesi, bu dizilerin kültürel ve toplumsal bağlamını tam anlamıyla kavrayamamak anlamına gelebilir.

Ancak izleyicinin izleme davranışıyla olan ilişkisini anlamak için bu ilişkiyi sadece izleyicinin davranışlarıyla değil, aynı zamanda izleyicinin öz kontrolü ve kişisel sınırlarıyla da değerlendirmek gerekmektedir. Eğer izleme davranışı, bağımlılık seviyesinde ortaya çıkıyorsa bu durumda altta yatan nedenlerin kapsamlı bir şekilde araştırılması önemlidir. İlgili nedenlerin belirlenmesi ve gerekiyorsa profesyonel destek alınması, sorunun çözülmesi açısından kritik bir adımdır. Aksi takdirde, izleyici sosyal medya platformlarından ya da televizyon ekranlarından kopma konusunda zorluk yaşayacak hem kişisel hem de sosyal alanlarda çeşitli olumsuzluklarla karşılaşacaktır.

Bu tür bir durum, izleyicinin bireysel ve sosyal sorumluluklarını göz ardı etmesine, günlük planlama yapamamasına ve yoksunluk yaşadığında devam eden bir depresyon hâli içerisine girmesine neden olabilir. Ayrıca, izleyici, iyileştirici ve anlamlı sosyal ilişkilerini geri planda bırakabilir ve konfor alanında kalmaya devam edebilir. Bu konfor alanı, genellikle bireyin sorumluluklarını unuttuğu ve sosyal etkileşimleri sınırladığı bir ortam olarak işlev görür. Sonuç olarak, izleme davranışının bağımlılık düzeyinde oluşması, izleyicinin hem kişisel hem de sosyal yaşamında köklü değişikliklere ve olumsuz sonuçlara yol açabilir, bu yüzden bu sorunun çözümü için kapsamlı ve etkili bir yaklaşım gerekmektedir.

Kaynakça

- Annese, S. (2009). Mediated Identity in the Parasocial Interaction of TV. *Identity*, 4(4), 371-388. doi:https://doi.org/10.1207/s1532706xid0404_5
- Arriaga, P., Alexandre, J., Postolache, O., & Fonseca, M. J. (2020). Why Do We Watch? The Role of Emotion Gratifications and Individual Differences in Predicting Rewatchability and Movie Recommendation. *Behavioral Sciences*, 10(8). doi:https://doi.org/10.3390/bs10010008
- Asa, S. (2021). *Popüler Kültür, Gençlik ve Hallyu: Güney Kore Kültür Endüstrisinin Türkiye'deki Yansımaları*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Cook, D. (1996). *The Culture Industry Revisited: Theodor W. Adorno on Mass Culture*. Toronto: Rowman & Littlefield.
- Dunleavy, T. (2017). *Complex Serial Drama and Multiplatform Television*. New York: Routledge.
- Ferrara, E. L., Duryea, s., & Chong, A. E. (2008). *Soap Operas and Fertility: Evidence from Brazil*. New York: Inter-American Development Bank .
- Geçer, E. (2022). *Medya Popüler Kültür ve Psikoloji*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Göktaş, S. Ş., & Geçer, E. (2023). Binge-watching Psikolojisi: Depresyon mu eğlence mi? Ö. Yılmazkol içinde, *Televizyon Dizileri* (s. 366-381). Ankara: Doruk.
- Gregg, P. B. (2018). Parasocial Breakup and Twitter: The Firing of Barb Abney. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 62(1), 38-50. doi:https://doi.org/10.1080/08838151.2017.1402900
- Jarzyna, C. L. (2021). Parasocial Interaction, the COVID-19 Quarantine, and Digital Age Media. *Human Arenas*, 413-429. doi:https://doi.org/10.1007/s42087-020-00156-0
- Kanlı, B. B. (2020). Türkiye'de Ulusal Ölçekte Yayın Yapan Televizyon Kanallarında 2000-2017 Yılları Arasında Yayınlanan Yerli Dizilerin Türlerinin İncelenmesi Ve Bu Türler İçinde Bilim Kurgu Türünün Yer Almayışının Sosyo-Kültürel Nedenleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Türkiye: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Kasap, E. Z., Ağzıtemiz, F., Kızıl, N., & Yıldırım, A. (2008). Understanding the Nature of the Relationship Established with Turkish TV Serial Characters. *Research Studies Anatolia Journal*, 1(2), 237-247.
- Kaya, s., & Kımtır, N. (2022). Yerli İki Televizyon Dizisinin Din Ve Değerler Psikolojisi Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi: Gönül Dağı Ve Yasak Elma Örnekleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 387 - 416.
- Kendall, T. (2021). From Binge-Watching to Binge-Scrolling: TikTok and the Rhythms of #LockdownLife. *Film Quarterly*, 75(1), 41-46.
- Khan, M., & Rohn, U. (2020). Transnationalization, Exportation, and Capitalization of Turkish Television and its Impact on the Audience of the Egypt and Pakistan. *European Journal of Social Sciences*, 59(2), 123-137.
- Koçyiğit, İ. (2019). Aile yapısını hedef alan ahlaksız diziler yasaklansın. *İlkh*.
- Kole, A., Aicha, H. F., Bennani, R., & Fatine, E. O. (2021). Conversion By Soap: From Turkish Star Wars to International Conquest of Dizi TV Dramas. A. Kole, & M. A. Gansinger içinde, *International Aspects of Recent Phenomena in Media and Culture* (s. 67-77). NewCastle: Cambridge Scholars Publishing.

- Kubrak, T. (2020). Impact of Films: Changes in Young People's Attitudes after Watching a Movie. *Behavirol Sciences*, 10(5). doi:https://doi.org/10.3390/bs10050086
- Oakley, K., & O'Connor, J. (2015). *The Routledge Companion to the Cultural Industries*. London: Routledge.
- Pilipets, E. (2019). From Netflix Streaming to Netflix and Chill: The (Dis)Connected Body of Serial Binge-Viewer. *Social Media + Society*. doi:https://doi.org/10.1177/2056305119883426
- Postman, N. (2020). *Televizyon Öldüren Eğlence*. İstanbul: Ayrıntı.
- Sertbulut, Z. (2023). The dizi industry's geographic imaginaries and narratives of global succes. *International Communication Gazette*, 85(3-4). doi:https://doi.org/10.1177/17480485231152870
- Steins-Loeber, s., Reiter, T., Averbeck, H., Harbarth, L., & Brand, M. (2020). Binge-watching behaviour: the role of impulsivity and depressive symptoms. *European Addiction Research*, 26(3), 141-150. doi:https://doi.org/10.1159/000506307
- Sung, Y. H., Kang, E. Y., & Lee, W.-N. (2018). Why Do We Indulge? Exploring Motivations for Binge Watching. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 62(3), 408-426. doi:https://doi.org/10.1080/08838151.2018.1451851
- Şafak, Y. (2017). Diziler Türk aile yapısını bu yüzden bozuyor. *Yeni Şafak*.
- Uçar, F. (2021). Türk dizileri aile yapısını bozuyor. *Güne Bakış*.
- Ünür, E. (2013). Türk Televizyon Dizilerinde Toplumsal Kimliklerin Temsili. *Erciyes İletişim*, 2(13).
- Widdicks, K., Ramy, C., Bates, O., Friday, A., & Hazas, M. (2022). Escaping unsustainable digital interactions: Toward "more meaningful" and "moderate" online experiences. *International Journal of Human-Computer Studies*, 165. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2022.102853
- Zaheer, L. (2019). Parasocial Interaction and Television Viewers in Pakistan. *Journal of Behavioural Sciences*, 29(1).